

ภูมิหลัง

พระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นในประเทศอินเดียเมื่อ 2537 ปีมาแล้ว โดยมีสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นองค์ศาสดาของศาสนา ในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชปกครองประเทศอินเดีย พระองค์ทรงส่งพระสงฆ์เป็นสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ รวม 9 สายด้วยกัน สายหนึ่งมาจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ พระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 นิกาย (ชีวเทียน. 2534 : 4) คือนิกายฝ่ายเหนือหรือที่เรียกทั่วไปว่า นิกายมหายาน (จรัส พัคฆราชศักดิ์. 2534 : 89) หมายถึง พวกที่รักความก้าวหน้าเป็นพระสงฆ์ไม่เคร่งในพระวินัยเหมือนลัทธิหินยาน มีการคิดดัดแปลงพระธรรมวินัยและคิดทฤษฎีใหม่ ๆ ขึ้นมาเสมอ อย่างไรก็ตามลัทธิมหายานนี้ให้ความสนใจทางวัตถุนิยม ให้ระงับอัตตาคือ มีความอดกลั้น อดทนและฝึกจิตให้เป็นสมาธิ ทั้งปลูกฝังความเชื่อในเรื่องเทพเจ้า คณะนี้เรียกว่า "อาจารย์วาท" คือ พวกที่ถือตามวาทะของอาจารย์ (เอวีลิน ลิป. 2537 : 50) นิกายนี้เป็นที่แพร่หลายในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แก่ทิเบต จีน ญี่ปุ่น และเวียดนาม อีกนิกายหนึ่งในพระพุทธศาสนา คือนิกายฝ่ายใต้ หรือที่เรียกทั่วไปว่านิกายหินยาน ได้เผยแผ่ไปยังประเทศต่าง ๆ ได้แก่ ไทย พม่า ลาว และกัมพูชา นิกายหินยานมีหลักปฏิบัติที่เคร่งครัด ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นศาสนของพระพุทธเจ้า ไม่ว่าสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงอย่างไร พระสงฆ์ที่อยู่ในนิกายหินยานนี้จะปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด

จีนยอมรับนับถือศาสนาพุทธโดยผ่านทางประเทศอินเดีย (วิจิตร เกิดวิศิษฐ์. 2528 : 2) ซึ่งแพร่หลายเข้าไปในประเทศจีนเมื่อประมาณ พ.ศ. 600 และได้ผสมผสานกับลัทธิความเชื่อดั้งเดิมของจีนคือลัทธิขงจื้อและลัทธิเต๋า ศาสนของลัทธิขงจื้อมุ่งแก้ปัญหาสังคมโดยเน้น

ประโยชน์ในปัจจุบัน ในขณะที่เล่าหรือเต๋าเน้นการสอนที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและหนี่บปัญหา
ในสังคม เน้นประโยชน์ในอนาคต ศาสนาพุทธได้เข้าไปเสริมเพิ่มเติมความคิด ในส่วนของการ
เน้นประโยชน์ในชาติหน้า ชาวจีนได้พยายามผสมผสานแนวความเชื่อของศาสนาพุทธ ลัทธิขงจื้อ
และลัทธิเต๋าทิ้งกลมกลืนได้เป็นอย่างดี ระบบความเชื่อของชาวจีนเป็นแบบสังเคราะห์กล่าวคือ
การยอมรับระบบความเชื่อหลาย ๆ อย่างไว้ด้วยกัน โดยนำมาผสมผสานกันเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะ
ตน และนำค่านิยมของตนเองไปตีความหมาย ในการใช้ระบบความเชื่อเหล่านั้นตามจุดมุ่งหมายที่
ต้องการ เช่น เพื่อให้เกิดความสำเร็จในอาชีพการค้าทำให้เกิดความร่ำรวย หรือความมั่นคง
ทางจิตใจ แนวความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาของจีนมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวจีน (กมล จันทรสร.
2506 : 499) ในแง่ของการทำให้เกิดความเชื่อมั่นทางด้านจิตใจ อีกทั้งยังทำให้เกิดความสามัคคี
ในหมู่ชาวจีน และส่งเสริมความรู้สึกรักพวกพ้องมากขึ้น

ชาวจีนที่อยู่ในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงใต้
และภาคใต้ของจีนเป็นชาวนาและมีการศึกษาต่ำ การดำรงชีวิตตลอดจนระบบความเชื่อต่าง ๆ
จึงเป็นไปในรูปแบบของวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การทำพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อบวงสรวงบูชาเทพเจ้า
การเซ่นไหว้ผี หรือวิญญาณของบรรพบุรุษ เมื่ออพยพอยู่ถิ่นใหม่ก็ยังคงมีวิถีชีวิตตามความเชื่อที่
มีมาแต่เดิม อย่างไรก็ตามชาวจีนเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
ต่อประเทศเจ้าถิ่นที่ตนได้เข้าไปอยู่อาศัย (วัลภา บุรุษพัฒน์. 2517 : 1) โดยเฉพาะในภูมิภาค
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทย เป็นประเทศหนึ่งที่ชาวจีนอพยพเข้ามาตั้งรกรากอยู่ตั้งแต่
สมัยโบราณ เพราะเป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ประกออบกับคนไทยมีนิสัยโอบอ้อมอารี ไม่
รังเกียจคนต่างชาติต่างภาษา ไม่จำกัดสิทธิ์ผู้ที่นับถือศาสนาอื่นแต่อย่างใด จึงทำให้ชาวจีนพากัน
อพยพเข้าสู่ประเทศไทยไม่ขาดระยะ ในสมัยที่สุโขทัยเป็นราชธานีนั้น (พลกุล อังกินันท์. 2524
: 7 - 8) มีพ่อค้าชาวจีนเข้ามาค้าขายในบริเวณอ่าวไทยแถบเมืองชุมพร สุราษฎร์ธานี และ
นครศรีธรรมราช ฯลฯ ในสมัยอยุธยาการติดต่อค้าขายระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีนมีมากขึ้น
(ภูวคัล ทรงประเสริฐ. 2519 : 3) นอกจากชาวจีนจะมีบทบาททางการค้าแล้ว ยังมีบทบาทใน

ด้านอื่น ๆ เช่น การช่วยเหลือรัฐบาลไทยปกครองชาวจีนด้วยกัน ในสมัยธนบุรีชาวจีนได้เดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศมากขึ้น (ทวี ธีระวงศ์เสรี. 2516 : 17) รวมทั้งได้รับความไว้วางใจจากทางการไทยเป็นพิเศษ เพราะทางเชื้อสายบิดาของพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นชนจีน ถือว่าเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญของการร่วมมืออันใกล้ชิด (ศรีศักดิ์ ชูสวัสดิ์. 2524 : 9) และการผสมกลมกลืนเป็นอย่างดีระหว่างชาวจีนและชาวไทย โดยมีพระเจ้าตากสินมหาราชซึ่งเป็นลูกครึ่งไทยจีนเป็นผู้นำ

ในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นสมัยที่ชาวจีนอพยพเป็นจำนวนมาก เพื่อมาแสวงหาผลประโยชน์ในประเทศไทย (ภูวคต ทรงประเสริฐ. 2519 : 6 - 7) ชาวจีนส่วนใหญ่อพยพมาอยู่ตามลำน้ำบางปะกง จนถึงปราจีนบุรี รวมทั้งลำน้ำเจ้าพระยาไปจนถึงปากน้ำโพ ตามลำน้ำแม่กลองไปจนถึงกาญจนบุรี ชาวจีนอพยพมาประเทศไทยลดน้อยลงเมื่อจีนปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2492 และจัดการปกครองประเทศจีนตามแบบลัทธิสังคมนิยม ซึ่งแตกต่างจากลัทธิการปกครองของประเทศไทย เพราะประเทศไทยมีการปกครองแบบประชาธิปไตย ชาวจีนที่มีชีวิตอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบันจึงเป็นชาวจีนรุ่นสุดท้ายที่อพยพมาจากประเทศจีน ประเทศจีนและประเทศไทยกลับมามีความสัมพันธ์กันอีกครั้งในสมัย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ในพ.ศ. 2518 ทำให้ชาวจีนในประเทศไทยสามารถเดินทางกลับไปเยี่ยมญาติที่นอกราชอาณาจักรได้อีกครั้ง (นฤมิตร สอดสุข. 2524 : 25)

เมื่อชาวจีนอพยพมาอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของประเทศไทย ก็ยังคงมีวิถีชีวิตตามระบบความเชื่อที่มีมาแต่เดิมและอยู่ร่วมกัน เป็นชุมชนใหญ่ ทำให้มีการสืบทอดประเพณีสืบทอดมา ประเพณีการกินเจก็เป็นประเพณีสำคัญของชนเชื้อสายจีน (สินหมั่น. 2523 : 1) ประเพณีการกินเจคือ การร่วมกันขบถ เพื่อสักการบูชาเทพนพเคราะห์ (คานอง เนินอุไร. 2536 : 1 - 9) ตามความเชื่อของศาสนาพุทธนิกายมหายาน ซึ่งเชื่อกันว่าดาวนพเคราะห์ของสุริยจักรวาลเป็นผู้กำเนิดดวงชะตาชีวิตแต่ละบุคคล กำหนดจันทร์ 5 และธาตุ 4 ของมนุษย์ ประเพณีกินเจจะเริ่มมีขึ้นในเดือนเก้าตามปฏิทินจีนของทุก ๆ ปี โดยมีกำหนด 9 วัน ถือเป็นการประกอบพิธีกรรมสักการบูชาพระพุทธเจ้า

7 พระองค์ กับพระโพธิสัตว์อีก 2 พระองค์ รวมกันเป็น 9 พระองค์ หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่าดาวพระเคราะห์ทั้ง 9 อันมี พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระศุกร์ พระเสาร์ พระราหู และพระเกตุ พระเจ้าทั้ง 9 องค์นี้เป็นผู้ถือบังสุกุลรายชื่อของมนุษย์บนโลก ใครจะถึงที่ตายและไม่อยากตาย จะขอเลื่อนอายุให้ยืดยาวต่อไปอีกก็ได้ พระเจ้า 9 องค์นี้ช่วยเหลือได้ พระเจ้าทั้ง 9 องค์จะลงมาตรวจดูความเป็นไปของมนุษย์ในวันขึ้น 1 ค่ำถึง 9 ค่ำ เดือน 9 ของจีน ซึ่งตกในเดือน 11 ของไทย การลงมาดูครั้งนี้เป็นการลงมาจับผิดมนุษย์ ใครทำผิดคิดร้ายชั่วดี ใดๆ จะถูกจดลงบัญชี และโดยที่ชาวไทยเชื่อบ้างจีนรู้กำหนดการมาของของพระเจ้าทั้ง 9 นี้เอง ดังนั้นพอถึงวันขึ้น 1 ค่ำจนถึง 9 ค่ำ เดือน 9 นั้นตามปฏิทินตรคติของชาวจีน ชาวไทยเชื่อบ้างจีน จะพากันกินเจ เพื่อแสดงความดีให้พระเจ้าทั้ง 9 องค์นั้นเห็น การกินเจนั้นคือการงดกินเครื่องสด คาวต่าง ๆ ตลอดจนการถือศีลไม่ฆ่าสัตว์และไม่รับประทานเนื้อสัตว์ (ส.พลาญน้อย. 2534 : 128) แต่งกายด้วยชุดขาว การกินเจนั้นถือเคร่งคือ อาหารเจจะใช้ภาชนะปะปนกันที่ใส่อาหาร คาวไม่ได้แม้ว่าจะล้างสะอาดหมดจดแล้วก็ตาม อาหารเจนั้นส่วนมากเป็นพวกถั่ว ผลไม้ ผักต่าง ๆ ยกเว้นผักบางชนิดกินไม่ได้เพราะมีกลิ่นแรงอย่าง เช่น หอม กระเทียม เป็นต้น น้ำมันต้องเป็น น้ำมันที่ทำจากถั่วหรือข้าว

ผู้เข้าร่วมประเพณีกินเจในเดือนเก้านี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนและชาวไทยเชื่อบ้างจีน และมักนิยมกินเจกันทั่วประเทศ รวมทั้งที่จังหวัดพิษณุโลกด้วย ทั้งนี้เนื่องจากมีโรงเจที่ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมนี้ถึง 5 แห่ง สำหรับชาวไทยเชื่อบ้างจีนในจังหวัดพิษณุโลกได้จัดให้มีพิธีกินเจเสมอมาเป็นประจำทุกปี โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว สุขภาพอนามัยดี แข็งแรง จิตใจเบิกบาน เพราะมีความเชื่อว่าการงดเว้นจากการเบียดเบียนสัตว์ จะได้อายุยืนยาว เป็นการช่วยสะเดาะเคราะห์ บัดเป่าโรคภัยไข้เจ็บ หรือโรคร้ายให้หายไป ทั้งเป็นการแสดงความเคารพบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนั้นยังเป็นการฝึกจิตใจให้อุดหนุน ทำใจให้บริสุทธิ์ มีการรักษาศีล ซึ่งจะมีผลต่อการประกอบอาชีพและการมีชีวิตอยู่อย่าง เป็นสุขานสังคัม

ประเพณีการกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลก เป็นสิ่งที่น่าศึกษาค้นคว้า ซึ่งมีทั้งงานแง่ ความเป็นมาในอดีตที่ติดต่อกันมานาน ทั้งงานส่วนที่ยังยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด และบางส่วนของชาตหายาไป เพราะมีปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการ ตลอดจนมีตัวเลขที่แสดงให้เห็นว่ามีผู้ที่มีมาร่วมพิธีกรรมการกินเจเพิ่มขึ้นทุกปี การวิจัยในเรื่องประเพณีการกินเจ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเป็นการเผยแพร่ประเพณีการกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลกให้เป็นที่ยู่อักแก่คนทั่วไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. ศึกษาประวัติการกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลก
2. ศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับการกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลก
3. ศึกษาความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลก ที่เข้าร่วมพิธีกรรมกินเจ

ตามเทศกาล

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้เข้าใจความเป็นมาของประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนที่เข้าร่วมพิธีกรรมกินเจตามเทศกาล
2. ผลของการศึกษาวิจัยสามารถเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาค้นคว้าในเรื่องตนเองเดียวกันแก่ผู้สนใจในอนาคตต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาชุมชน (Community Study) คือ ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนที่กินเจในจังหวัดพิษณุโลก

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1.1 ศึกษาประวัติการกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลก
- 1.2 ศึกษาพิธีกรรมการกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลก
- 1.3 ศึกษาความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลกที่เข้าร่วมพิธีกรรมกินเจตามเทศกาล

กรรมกินเจตามเทศกาล

2. ขอบเขตของประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 ประชากรที่จะทำการวิจัยคือ ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลกที่เข้าร่วมพิธีกรรมกินเจตามเทศกาล

2.2 กลุ่มตัวอย่างที่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลกที่เข้าร่วมพิธีกรรมการกินเจตามเทศกาลในโรงเจใดโรงเจหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก โดยกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างตามรายการข้างท้ายนี้

ตั้งแต่ 1 - 5 ปี จำนวน 40 คน

ตั้งแต่ 6 - 10 ปี จำนวน 30 คน

ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป จำนวน 30 คน

เจ้าพิธี จำนวน 10 คน

รวมทั้งสิ้น จำนวน 110 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ประเพณีการกินเจ หมายถึง ประเพณีที่ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดพิษณุโลก ปฏิบัติกันในวันขึ้น 1 ค่ำถึงวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 ตามปฏิทินทางจันทรคติของจีน
2. พิธีกรรมการกินเจ หมายถึง แบบอย่างของพฤติกรรมที่กำหนดด้วยกฎเกณฑ์และปฏิบัติกันในวันขึ้น 1 ค่ำถึงวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 9 ตามปฏิทินทางจันทรคติของจีน
3. เจ้าพิธี หมายถึง ผู้ดำเนินพิธีกรรมการกินเจให้ไปสู่จุดมุ่งหมายอย่างมีแบบแผน ในโรงเจต่าง ๆ ตามสนามข้อมูลที่กำหนดไว้
4. คนไทยเชื้อสายจีน หมายถึง ลูกหรือหลานคนจีนต่างด้าวที่เกิดและเติบโตในจังหวัดพิษณุโลก
5. ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับข้อเสนอย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง อาจเกิดขึ้นได้จากสติปัญญา เหตุผลหรือความศรัทธา โดยไม่มีเหตุผลก็ได้
6. โรงเจ หมายถึง สถานที่ประกอบพิธีกรรมการกินเจ